

Költő a paradigmák felett

Bíró József költészetéről három tételben

A paradigmák fölé emelkedő költő, aki néven nevezi a *dolgokat*

Bíró József *Kisfontos* című verseskötetéről

Bíró József **KISFONTOS** című verseskötetében is, a neoavantgárd tradícióját a mai napig konzekvensen reprezentáló költő. Tizennyolc tipográfiai izgalmas, öntörvényű versét a társadalmi elkötelezettségű költészet megújított, nélkülözhetetlen, s remélhetőleg az irodalmi kanonizációban a régi, kiérdemelt helyét ismét elnyerhető originális, autentikus versbeszéd jellemzi, uralja. Az új-avantgárd művészet - öntermészetéből adódóan - következetesen vállalja a leplezetlen szókimondást, az (aktuál)politikai anomáliákra való éles reflexiót, még akkor is, ha ezt látszólag burkolt, implicit formában teszi. Köztudottan így van ez az 1960-as / 1970-es évek óta, amikor az ilyen elhivatottságú költők megkezdtek működésüket, s a kádárista félkemény - (?) - diktatúra ellen fellépő művészekként, nyílt lázadásuk az értelmiségi véleményformálás egyik legerősebb platformjaként szolgált. Nem féltek kimondani, hogy a rendszer, amelyben birodalomnyi ember él, hazugságokon alapszik, s Magyarország - gyarmati státusza ellenére kivételesnek mondhatott - gulyáskommunizmus-jóléte kétségkívül vízió, miként a szabadsága szintúgy ócska illúzió. Ekkoriban megvoltak az ilyesfajta (költői) pörös kiállítás veszélyei, azonban Bíró József már pályája elején is bátran, következetesen felvállalta ezt az attitűdöt, nem törődve a következményekkel, miként ezt a mára immár részben eltávozott, vagy az éppenséggel még ma is köztünk élő, idősödő nemzedék java-szerzői tették, ellentétben az alkalmasint így-úgy, utólag egy igencsak érthetetlen-leegyszerűsítő, *spontán*-gesztussal a jelzett hagyományhoz megfontolatlanul, indokolhatatlanul hozzácsapott-csatolt alkotókkal.

Amennyiben megkíséreljük értelmezni a kötet címét, illetve a 18-ból 16 vers címének előtagjául szolgáló *kisfontos* műfajmegjelölést, úgy számos interpretációs lehetőség adódik. Egyrészt kínálkozik az ironikus olvasat, amely szerint a költő saját opusait látszólag degradálja, jelentéktelen színben tünteti fel, kifigurázva ezzel a váteszi szerepet, vagy legalábbis sejtetve, hogy pontosan tisztában van azzal, versművei jó esetben! - maximum -

kissé lehetnek bárki számára *fontos* szövegek, hiszen nem olyan korban élünk, amikor a költészet széleskörű hatást jegyezhet. Másrészt, ha elvonatkoztatunk a preconcepcionálisan ironikus közelítéstől, a *kisfontos*, mint a költő által teremtett sajátos lírai műfaj, mutatis mutandis, olyan verseket jelöl, amelyek tömören, szentenciózusan, alkalmanként rejtjelesen, ám nem megoldhatatlanul-nehezen-dekódolhatóan juttatnak el mondandókat az olvasókhoz az **őket** körülvevő zord világról, felhívva a figyelmet az *összetevők* jól látható manipuláltságaira. A *kisfontos* megjelölés *kis*-előtagja magában hordozza azt az eshetőséget is, hogy a veretes költemények, a szerzői intenció ellenére sem feltétlenül lelik meg értő közönségüket. Bíró József versei tehát a palackposta elvéhez hasonlóan is működhetnek, ezen esetben a közlés és a közlés szándéka világos, s abszolút a véletlen függvénye, hogy a sors(á)ra bízott mondandó valaha is *célba* jut-e. A költő heroikus és határozott elszánással vállalja a meg-nem-értettség, de akár a félreértettség kockázatát is, különösen azáltal, hogy kora irodalmi trendjeit, pillanatnyi divatjait nem veszi figyelembe, hanem ezeken felülemelkedve kimondja a durva, kendőzetlen igazságot arról, amiről változhatatlan természeténél fogva nem hallgathat, nevének nevezi a dolgokat, melyeket vallott missziójától vezéreltetve néven kell neveznie. *Kisfontosai* a szomorú tényeket sokoldalúan prezentáló textusok, szembehelyezkednek mindennemű mellébeszéléssel, álcázással, maszkírozással, kódosítással, kérlelhetetlenségük sokak számára kínos, kellemetlen, kényelmetlen lehet.

A megszólított(ak) nem okvetlenül az *általános* olvasó(k), hanem többnyire az a személy vagy azok a személyek, akik a szennyes elfedésén, a hamisság, az álságosság fenntartásán, önző-önös érdekeik mások kárára történő érvényesítésén munkálkodtak, munkálkodnak a mai napig. Így tehát, az inkriminált szövegek bizonyos, konkrétan ugyan meg nem nevezett, de a költő által körvonalazott *perszónák* számára is igencsak *fontos*nak bizonyulhatnak, ezáltal pedig lehetetlen megkerülni őket. E *kisfontosak* éppen ezért nem pusztán fikcionális szövegek, miként a kortárs magyar líra nagyja, hanem minden *ízükben* a valóságról referálnak, némely szöveghelyeken az önéletrajzi motívumoktól sem mentes módon.

A **KISFONTOS** című verseskötet póre-fesztelenséggel beszél az egy-párti múlt diktatúrájáról, rávilágítva annak iszonytató borzalmaira, valamint az elhivatott értelmiségi, a gondolkodó-véleményformáló ember / művész - per definitionem - elnyomatásáról, megaláztatásairól.

Aki nem hitt a rendszer ideológiájában, haszonelvi alapon megalkuvóvá nullázhatta magát, a tanúságtevő költő azonban szívós következetességgel ellenáll(t) a mézesmadzagos

csábításnak. **ÉGZENGÉSTŐL – ÉGZENGÉSIG** című, vízesésszerűen zuhogó, hosszan áradó nyitóversének alábbi fragmentuma a korszak részbeni katalógusát adja :

„ – csengőfrászoskonceptióspere**PIÓKERIGNÁC**os –
... – **ÁVH**osdisinternálásos**REF**es – ...
– kulákkányilvánításospadláslesöprésesveréssel**tszbeeröltet**éses –
... – arccalvasútfelénagyoktóberisrecskikényszer munkatáboros – ...
– **1956**os – (, ellen ’) – forradalmárkivégzőseletfogytiglanosdis –
... – békekölcsönösháromévestervesötévestervestársbérletesítésesszénutalványos – ...
– **A. B. SABIN**cseppes**IKKA**segélycsomagoskisdobosos –
... – háborúsveteránpartizánnáminősítettekelfelkutatós**MHSZ**versenyos – ...
– őrsinaplótíróúttörőpajtásoknakvöröscsepelesélménybeszámolás –
... – faliújságosgyűjtsdapapírtésafémet**MÉH**telepmozgalmáros – ...”

A költő nem csupán archivál- emlékezik, inkább jelenvalóvá teszi mindazt, ami a kollektív emlékezetben *lakván* homályosul. Bíró József minden kétséget kizáróan nagyszerű auktor, aki a neoavantgárd költészet eszköztárával professzionálisan bánik, kényes az árnyalatok bemutatására, a tradíció életben tartására, sőt, látványosan meghaladja a sokak által elavultnak tartott hagyományt.

Bár a **KISFONTOS**-kötetben kevésbé mutatkozik, ám megemlíthetjük, hogy költészetében jókora helyet foglalnak el az ázsiai irodalmi műfajok, nevezetesen - többek között - a haiku, s annak magyar szellemi talajba plántált, az avantgárd eszközeivel életesített egyedi változatai. Ezt **ASIA**, **KADO** és **MUKKEUM SI** című korábbi kötetei példázzák. Szerzőnk a történelmi távlatból lassan átsiklik az aktuálpolitika kissé rázósabb mezsgyéjére. Íme, a **KISFONTOSAMINDENKORIHATALMIELITEKNEK** című esszencia. - (A főszövegben a magánhangzók helyén hiátusokat hagyó, a címet a tartalomjegyzékben feloldó vers. Amúgy ez a *sifrírozó* metódus a kötet egészen végighúzódik.) -

KISFONTOSAM ND NK R H T LM L T KN K

————— (!) FIGYELEM — (!) — FIGYELEM (!) —————

... e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
 - ... *ha már ... könnye is ... kifogy ...* -
 : *ma – ... – hol – nap ...* : öl – ni ... (!)

Tehát e haiku immár nem a történelmi múltat kutatja, hanem a mai közállapotainkra reflektál. A közbeszéd poétikai eszközökkel történő magas-irodalomba emelése, a régtől felvállalt és megingathatatlan küldetésstudatról tesz bizonyosságot.

A **KISFONTOS** verseit tovább olvasva még inkább konkretizálódik az avantgárd lírai eszköztár által kódolt költői közlés, s szembesülhetünk azzal, hogy itt nem csupán valamiféle pillanat-érvényű megállapításokkal van dolgunk. Bíró József költészetében meghatározó módon jelenvaló a gyökeres magyarság-identitás, a hazája iránti kiolthatatlan szeretet, s a szülőföld gyászos sorsa miatt érzett mardosó fájdalom, miként arról további munkái mellett, a **KISFONTOSAZIDENTITÁSRÓL** minimalista, mágikus, s egyúttal a végletekig szókimondó költeménye is tanúskodik:

KISFONTOSAZ D NT T SR L

— ceruzával lejegyzett kéziratból — 2004 *szégyenteljes decemberéből* —

MAGYARUL
GONDOLKODOM
MAGYARUL
 ÁLMODOM
MAGYARUL
 IMÁDKOZOM

m i v e l h o g y
M Á R
FOGANTATÁSOM
PILLANATÁBAN
MAGYARRÁ
MÁRCIUSODTAM

S itt kristályosodik ki a **KISFONTOS** összetett, kellő alapossággal történő olvasása esetén félremagyarázhatatlan üzenete: nem engedhetjük meg magunknak, hogy a gyászos történelmi időkre, majd a magát kommunistának / szocialistának aposztrofáló diktatúra borzalmaira ne emlékezzünk, mert a diktatúra ethosza él, korántsem sorvadt el. Bíró József nem rejti véka alá szkepticizmusát, nem igazán hisz ama jelenség valódiságában, amit ma *rendszerelváltás* névvel illetünk. A megszálló Szovjetunió összeomlását követően újfajta uralom következett el, a globalizáció mindenhatósága, a *megzabolázhatatlan* vadkapitalizmus, s ezzel a manipulált pénzdiktatúra. Hiába a *levegősebb* szólásszabadság, az intézményesítetten-önjáró elnyomásnál bizonyos szempontból rosszabb az olyan szisztéma, ahol a véleményformáló, sírig-ellenzéki művész szavait immár *leírják*, mondandói érzékelhetően nem parancsolnak tekintélyt. A költő saját *bevallása* szerint *nemzetbiztonsági ... kockázat ... **maradt***, ez azonban nem abban nyilvánul meg, hogy mindennap(i) zaklatás(ok)nak, – üldözésnek lenne kitéve. A kihizlalt kapitalisták - (!) - és a váltást túlélte, a vadonatúj rend kihívásaihoz gyorsan alkalmazkodó volt-lett-politikai-elit, már árnyaltabban „szabadul meg” a renitens költőtől; egyszerűen nem vesz róla tudomást, oly módon szorítja háttérbe, hozza lehetetlen helyzetbe, hogy akár az az illúziónk adódhat: már nem is létezik **AZ**, aki kritikával illetné a regnáló rendszert, nincs is már kit megfélemlíteni, hiszen **AZ** az ember, **AKI** a szélmalomharcot felvállalta, felvállalná, *nincs többé*. Persze olyasvalakire, aki *nemzetbiztonsági ... kockázat ... **maradt***, megszokásból továbbra is figyelnek *odafentről*, mivel a leírt / a kimondott szónak minden érában ereje van. Életével, személyes szabadságával már nem kell fizetnie, a mártír-szerepet megvonják tőle, ám a rafinált fogásokkal tetézett *eljelentéktelenítés* akár tragikusabb, mintha valamilyen kézzelfoghatóbb, a polgárok számára is látható módszerrel hallgattatnák el.

A kortárs magyar, valamint a közép-európai / kelet-európai államok közállapotaira való explicit reflexiókon túl, a kötet egy ponton megint az egyetemesség, az összemberiségért aggódó, - *a mindenkiért felelős vagyok* - megrendítően hiteles költeményeit adja.

Példaként álljon ehelyütt a **KISFONTOSAVÁRHATÓRÓL**, szenzitív, látszólag *szellős poétikával működtetett*, ám *ólomnehéz*, szentenciózusan-összegzőn fogalmazó verse:

KISFONTOSA V RH T R L

titkosított versen keresztül, - a zárszó **kiemelésével** mindenképpen - felelősségre vonja, megszólítja **ŐKET**, ha másként nem megy, hát a lelkiismeretükhöz apellál. Posztmodernnek titulált korunkban mindenképpen nagyrabecsülésre méltó kurázsí, elszánt, kivételes költői vállalkozás az ilyen tematikájú verseket nagy nyilvánosság elé vinni.

A **KISFONTOSDEHUMANIZÁCIÓIIK** című költemény tanúsága szerint, a minket körülvevő világ, ad absurdum az immár feldühödött, az emberiséget ordas-bűnei miatt végleg elhagyó Isten üzenete az ember számára egyszerű, profán, ugyanakkor a lehető legsúlyosabb: „ **PUSZTULJON HÁT ... !** ”. E (vég)ítélet kizárólag egyképpen értelmezhető, legutolsó intés, hogy léte feltételeinek módszeres felszámolása helyett, amíg még nem késő, tegyen hathatós, határozott lépéseket, s rögvest kezdjen hozzá az életet okosan szolgáló változtatások munkálataihoz, ez esetben talán lehetséges a bűnbocsánat. - NAGY VERS ! -

A kötet utolsó, a szerző által **a mindenkori besúgó(já)nak** ajánlott opusa, az **ISZONY**. Ezúttal a költő a humán-közösség egyszerű részeseként deklarál, megfogalmazván masszív véleményét:

ISZONY

— allegro ma non troppo —

(- a mindenkori besúgó (m) nak ajánlom -)

*... 'minthogy ... már tiprattad ...
reves ... glóriádat ——— :
növezz ... a ... mennyboltig
... te ketóriákat ! : ——— :*

*... hiszen ... jó'nek még ... új ...
s majd' újabb kurzusok ——— :
„ nyelved' ” — tapétázni ...
: ——— : jutnak ... obulusok !*

Az idők, a „*kurzusok*” változnak, az emberi természet, s vele párhuzamosan az emberfia megalkuvásai, becstelenségei azonban úgy tűnik, velünk maradnak. Az intranzigens költő nem tehet mást, mint szavai erejével ellenáll: *mindennek* / *mindenkinek*, – *ami* / *aki* a humanista értékrend ellen prédikál, azzal szembeszegül s megkísérli az ugrásra kész szörnyet cselekvésre ösztökélni. Nemkülönben itt is felvetődik a máig lezáratlan ügynökkérdés, ám a vers értelmezési horizontja ennél jóval tágasabb. A költő sorsa adott, szükségszerű a bukás, hogy együtt haljon / távozzon az elgyötört, a rezsim által tudatosan, célzottan eltiportakkal. De eme exitus, a permanens lázadás intenzitása által, erkölcsi értelemben felmagasztosul.

A **KISFONTOS** – kötet azért is mutat túl mind a neoavantgárd irodalomtörténeti paradigmáján, mind pedig a közéleti-képviselési költészet műfaji korlátaiban, mert nem csupán a már megélt időszakok dokumentumértékű lenyomata, avagy a kétes jóslások ellenében, azok mellőzésével, a racionalitás jegyében előrelátható holnap nyilvánvaló problémáira történő költői reflexiók gyűjteménye. Bíró József számára ez a speciális poetica licentia eszközként szolgál, a tipográfiai igencsak sokszínű technikák, a több helyütt fellelhető elliptikus szerkesztésmód, a látszólagos rejtjelezések fontossága, funkcionalitása látnivaló, egyértelmű, – azonban a hangsúly a kikerülhetetlen tudatáson van, s korántsem az a leglényegesebb kérdés, mely irodalomtörténeti paradigmába illeszthető-illesztendő a költő s életműve. Erővel, életigazságokkal teli versei nem csak emlékeznek-emlékeztetnek, dokumentálnak; ennél jóval többet tesznek. Hivatottan, érvényesen szólalnak MINDÜK helyett, akik nem tudhatnak a maguk érdekében szólni. Ezért aztán Bíró József lírájára pontatlan meghatározás a képviselési költészet. A költő nem csupáncsak *képviseli* „**AZOKAT**” - (!) -. A képviselet - nota bene - alá-fölérendeltségi viszonyt feltételez. Viszont a **KISFONTOS** alkotója ezen a mintán magától értetődően, könnyed egyszerűséggel, természetességgel túllép, ez adja a kötet megkérdőjelezhetetlen becsét. A költő nem a sokaság felett áll, *nem képviseli* őket, mint valamiféle (ki)választott tisztségviselő, hanem közéjük áll-sorol, s ha úgy kívánja a helyzet, póztalan, teljes odaadással a helyükbe lép. Nem hezitál, nem *méricskél*, nem taktikázik, nem latolgat privát szempontokat. Határozott. A politikai-költészet definíció pedig ugyancsak nem helytálló a **KISFONTOS** esetében, merthogy a szerző kellő bölcsességgel, méltósággal, elegánsan kerüli ki a preferenciális, ajánlott direktívák, ideológiák posványát.

Paradox módon, a politikák felett álló politikai költészet ez. Bíró József kortárs lírikusaink egyen-mezőnyéből kiemelkedő költő, oldalak felett álló humanista alkotó, aki az adódó embertelenségek idejében, s egyebekkor szintúgy, látszólagos szkepticizmusa ellenére, hisz az egyetemes erkölcsi értékekben. Pontosan tudja, s kíméletlenül le is írja, hogy az egyén, teremtett-természetéből adódóan, óhatatlanul esendő. Ostoroz, korhol, egyszerre

profetikus váteszköltő, a megnyomorított-szenvedő tömegekkel sorsközösséget vállaló plebejus, s adott esetben, szükségképpen, ha a tisztesség úgy kívánja, proletárköltő is egy személyben.

Kíméletlensége, félelmet, alkuvást nem ismerő szókimondása ellenére, versei mélyén ott munkál az embertársai iránti mérhetetlen szeretet, mely a **KISFONTOS** tizennyolc versét elolvasva, minden megénekelt szörnyűség, borzalom, minden pontosan nevén nevezett silányság(unk) ellenére, reményt adhat a humán értékek továbbörökítésére egy olyan korban, amikor nem divat hinni a pénz mindenható hatalmán kívül immár szinte semmiben.

Vigasztalan világosság és a beszélő

Bíró József *Backstage* című verseskötetéről

Elöljáróban

Bíró József legújabb, *Backstage*, magyarul : *Háttérben, Színpalak mögött* című kötete tekinthető a költő korábbi, *Kisfontos* c. versgyűjteménye szerves, egyenes folytatásának is, ugyanakkor egyértelműen tágítja a költői nézőpontot. Míg a *Kisfontos* elsősorban kökemény közéleti versfüzér volt, mely a magyar társadalmi- és politikai visszasságokra helyezi a hangsúlyt, addig a szerző új verseskötete ennél sokkal egyetemesebb, nehezebben megragadható tematikával foglalkozik – nevezetesen, a globalista társadalmi-gazdasági berendezkedés, a világgazdaság, tehát az egész emberiség által megtermelt javak elosztásának igazságtalanságait, valamint ezen anomáliák lehetséges következményeit vizsgálja a líra eszközeivel, azt kell mondanom, hatalmas átütőerővel és palástolatlan haraggal.

A *Backstage* társadalomfilozófiai versek gyűjteménye, már ha létezik, létezhet ilyen műfajmegjelölés egyáltalán. Hiszen nem csupán az aktuális helyzetet írja le és elemzi, hanem rámutat az okokra, illetve megkísérli felkutatni, bemutatni a háttérben lejátszódó folyamatokat, amelyek olyanná teszik ezen világméretű rendszert, amilyen jelen pillanatban. A magas esztétikai színvonalat képviselő, egyúttal húsbavágóan, csak és csakis az igazságot kimondani [**a direkt referenciális olvasatok lehetőségét sem elvető**] óhajtó költői szándékán túl tapasztaljuk, történeti alaposággal is a dolgok mögé néz, majd láttat, – rávilágítván arra, milyen események, folyamatok vezettek el ehhez a berendezkedéshez, ezekhez az erőviszonyokhoz. Hovatovább azt is köntörfalazás nélkül kimondja, a mindenkori olvasó *arcába vágja*, hogy a regnáló gazdasági-(hatalmi)-politikai rendszer korántsem a

véletlen műve, jól fölismerhetően tudatos tervezési folyamatok eredménye, s bizony nem egyebek, hanem a haszonleső, jobbra kielégíthetetlen privát, valamint csoportérdekek, amelyek világunkat a háttérből, – a *backstage*ből, az értékteremtő-közösségek elől elrejtett színpalak, firhangok mögül mozgatják.

Bíró József már ismert szokásához híven, újfent ingoványos talajon jár, [**s itt és most is elsősorban közéleti-politikai-költőként**] a mindünket körülvevő hétköznapirol szól a magas-líra eszközeivel, autentikus módon, – azonban ez a *téma* sajátosságaiból és az explicit valóságreferenciákból fakadóan meglehetősen nehéz feladat. Mégis, e *rázós tárgykörű* versek létrehozását [**mint mindig**] sikerült úgy megvalósítania, hogy azok esztétikailag is kiemelkedő nívót érnek el, s nem merülnek ki az aktualitások deskriptív taglalásában, nem süllyednek le a nyilvánvalóan megkérdőjelezendő színvonalon megfelelés-orientált, alkalmi agitációs-propaganda-költészet szintjére. Önmagukon túlmutató, nem csak lokálisan-aktuális, [**többszörösen kódolt, többretegű jelentéstartalmakat hordoznak**] hanem egyetemesen érvényes üzeneteket fogalmazznak meg.

A karcsú kötet mindössze három műre – egy rövidebb, költői állásfoglalásként értelmezhető bevezetőversre, egy hosszú *esszé-versre* / *vers-esszére* (?), valamint egy nagy lélegzetű, grandiózus prózaversre tagolódik. A három opus elkülönül, ugyanakkor egymásra előre- és visszautalva szerves egészet alkot. Azt gondolom, a művek úgy *közelíthetőek* a lehető legpontosabban, összetett, többretegű mondandójuk úgy fejthető fel, ha a három tematikus egység, a *Szívközépből ekeék*, a *Paraxial paradigms* (*Paraxiális paradigmák*), valamint az *Update or Death* olvasatát külön-külön tárgyaljuk.

*

Szívközépből ekeék

A kötet első, a másik két bennfoglalt alkotáshoz képest rövid, mindössze egyetlen oldalt elfoglaló verse a *Szívközépből ekeék* címet viseli. A költemény három hétsoros strófából áll – melyeknek csupán az utolsó sorai különböznek, s tulajdonképpen nem egyéb, mint a művészek / értelmiségiek, mondhatni a mindenkori, még meg nem félemlített – és / vagy vesztegetett – *írástudók* nevében szót emelő beszélő proklamációja azok ellen, akik a világ gazdaságait és politikai folyamatait a háttérből irányítják. Mivel az ismétlés e költeményben szándékos alakzat, elég csupán, ha a vers utolsó szakaszát idézzük :

„ **TI : a : „szent” – NÖVEKEDÉS**

- nemtői - / ... – gátlástalan – ... – diktatúrájának

fanatikusbornírt**szószólói**multimilliomosmassmurderer**apostolai**

: ... amíg – ... – még – ... – nem – ... – késő ... :

hamvukbaholtírásainkpernyéjétisféljétek

: HERÓDESFATTYAK :

rettegjétekjelenlétünkmindháromvetületét ”

A szöveg szinte hihetetlenül [**mondhatni már-már önsorsrontó módon**] őszinte kirohanás a globalista-kapitalista szisztéma ellen, *megszólítva a világot*, s az azt irányító - **s ez nem csupán az Ő** magában álló szubjektív véleménye - *voluntarista érinthetetleneket*, azaz, e látszólag titokzatos csoportot, egyszerűen *néven nevezve* a multi- és transznacionális cégek felett rendelkező, méltán nem éppen humanizmusukról híres tőkéseket, akiknek kezében a világgazdaság profitjának jelentős része összpontosul.

A lírai beszélő a **HERÓDESFATTYAK**nak tituláltakat egyenesen az azoktól való rettegésre szólítja fel, akik sem pénzzel, sem fenyegetéssel nem vehetőek rá, hogy hallgassanak -,hogyan elhallgassák a tényeket a minket körülölelő, szorongató *problémákról*, a globalizációs folyamatok miértjeiről-mibenlétéről, s kiváltképp arról, hogy sokmilliárdnyiak vére-verítéke, szenvedése árán a *kiválasztott*-kevesek pazarul, fényűzően élhetnek-élnek.

Bíró József a semmilyen körülmények között meg nem alkuvás *poétikáját* fogalmazza meg e *nyitányban*, – hatalmas átütőerővel. A vers üzenete szerint az *írástudók* semmilyen körülmények közepette sem válhatnak *érdekeltekké*, kötelességük az igazságot, kizárólag a kérlelhetetlen igazságot írni, figyelmeztetve embertársaikat a rájuk leselkedő veszélyekre.

Ebbéli hivatásukban sem politikai, sem egyéb hatalom nem tántoríthatja el őket, s adott esetben még akkor is ki kell állniuk másíthatatlan elveik mellett, ha ezzel akár szeretteiket vagy önnön létezésüket sodorják veszélybe. Kíméletlen, sokkolónak szánt és valóban sokkoló költői bevezetés, habár csupán rövidke előjáték két sokkal hosszabb, nagyobb volumenű, *ugyanazt* a problémakört más-más nézőpontokból körüljáró alkotáshoz.

*

Paraxial paradigms

Az *esszé-vers*nek bármelyik passzusát idézhetnénk, mert miként arra a költő már az alcímbe felhívja a figyelmet, (vö.) szándéka szerint egyszerűsített *beszédmódban* kíván megszólalni.

Ám úgy gondoljuk, az alábbiak a legtalálóbb részletek, amelyek jól összegzik e műfajilag meglehetősen nehezen *megfogható* - (a szerző meghatározása szerint : két rendhagyó mini – *esszé* egybeszerkesztve, de kritikusként inkább egy kitüntetetten figyelmünkre méltó, nagy költői talentummal megírt *társadalomfilozófiai esszé-vers*ként aposztrofáljuk) - opus dikcióját :

„ ... a művészek ... - (ha nem – tudták – is – tudatosan -, hogy valójában mit) - ... *megorrintották*
... - *már évszázada múlt* - ... megéreztek a veszélyt ... a **XIX.** – évszázad vége felé ...
ez a „*rá – ismerés* ” ... hívta – életre ... s hosszú időre ... a *nagyérdemű – publikum*
érdeklődésének középpontjába helyezte... - *pl.* - ... az ... - *ún.* - ... *izmusokat*
... a különböző művészeti műfajok *alkalmas* – *instrumentumait* arra használták / használják ma is ...
az elhivatott alkotók -, hogy felhívják a figyelmet ... a katalizma hamaros – bekövetkeztére
... ezért **tapasztalható** ... földkerekség – szerte „*margóra* – tétetnek ” ... kiszoríttatnak ...
a médiá(*k*)ból száműzetnek – száműzöttetnek ... az önállóan – gondolkodó ... *rátermett*
... predesztinált – értelmiségiek ... a mindjobban teret – nyerő ... a *felületeket* ...
hovatovább ... kitöltő és betöltő ... - kitölttetető – betölttetető - ... hatalma(*so*)k – *kebelbelije*
... „*hitelesítenek* ” kit – kit ... aki a *postmodern* avagy a globálliberalizációs – ukáz – *nótáit – fújja* ...
- *ill.* - ... *fívattatja* ... legyen az orvosprofesszor ... *gazdálkodó* ... *fapados* – oktató
... művész ... - *etc.* - ... ezek után négy *reménytelenség* adódik a humanista számára ...
: éhen – pusztul ... *betagozódik a* ... s ha nem ... öngyilkos lesz ... avagy ... : *kiiktatják* :
... mint a *diktált* – (*t*)rend **előre** – (?) – **haladásának közveszélyes** – kerékkötőjét ... ”

A vers felismerő-tudása értelmében a globalizáció, a háttérben meghúzódó érdekérvényesítő árnyékhatalom [- folytatva a *Szívközepben ekeék* gondolatiságát -] elsődleges ellenei tehát nem mások, mint a : *meg-nem-vásárolhatók* – (!) – *meg-nem-félemlíthetők* – (!) – , – az értékelvűség, a szólásszabadság elkötelezettjei. Ők *kitapintható* kiszolgáltatottságuk ellenére, habozás, riadalom, pánik nélkül lerántják az álcát **azok** [**nem jellemzően karitatív**] tevékenységéről, akik emez *kellemtelenségek* előidézői, haszonélvezői.

Az esszé valamint a vers műfaji határterületén ellensúlyozva a *Paraxial paradigms* [**angol címe által ugyancsak utalva a globalizálódó világ, az üzleti és politikai élet lingua francájára**] egyszerre közöl explicit álláspontot, referálva korunk társadalmakat átalakító jelenségeire és használja a költészet teljes eszköztárát, így retorikailag még erősebbé téve,

valamint esztétikailag magas szintre emelve a megfogalmazandó tartalmakat. Olyan irodalmi alkotásról *beszélünk*, amely egyszerre olvasható filozófiai és lírai műként, alátámasztva ama régi premisszát, amely szerint irodalom és filozófia [**jelen esetben konkrétan társadalom- és gazdaságfilozófia**] elválaszthatatlanok, közöttük pedig nem valamiféle jól kitapintható határ, sokkal inkább folyamatos kölcsönhatás áll fenn.

Olyan *paradigmákról* kerül szó, amelyek előbb-utóbb okvetlenül visszafordíthatatlan hatásokba torkollanak, mindennemű, a következményeket elfedni hivatott kommunikációs trükkök, mutatóványok ellenére. Az *esszévers* tanúsága szerint a posztmodernitás programosan sulykolt *értékpluralizmusa* semmi egyéb, mint [**tradicionális erényeinket, tudásainkat**] annihiláló, távolhomályba taszító megtévesztés. Továbbgondolva, azt a *jól kivehető* szándékot szintén hathatósan szolgálják ezen *cseles* technikák, hogy megszüntessék a képviselési-közéleti költői és / vagy az egyéb művészeti megszólalások legitimációját, mondván, e beszédmodok ideje lejárt, hiszen a világban immár, az oly régen vágyott korlátlan szabadság az úr, így az ezt-azt-tudóknak, s más egyéb csepűragóknak oka fogyottá lett bárkiket és / vagy *bármit* képviselniük. A globalizálódó társadalmak háttérfolyamatait irányítók üres frázisokkal, továbbá a szabadság illúziójának fenntartásával igyekeznek *befogni* a kiszolgáltatott, információdeficites tömegek szemét és fülét, egyúttal a társadalmi megbecsülés egzisztenciális peremére szorítván azokat, akik nem restek szót emelni, kiállni a kénytetett-rend megváltoztathatatlansága ellen. Bíró József költői beszélője a manapság is kikezddhetetlenül aktuális [**egy, a számára éppen a lehető legaktuálisabb**] Radnóti Miklós-idézzel zárja e szöveget :

„ **A lélek egyre többet elvisel,
holtak között hallgatag ballagok,
újszülött rémek s hitek kísérnek
és a vándorlófényű csillagok.** ”

A posztmodern kor embere számára olybá tűnhet, az *írást-tudók* felelőssége immár a múlté, s tulajdonképpen senki sem felelős semmiért, - hiszen az irányított-médiából a világ minden táján ez az üzenet árad - [**természetesen nem véletlenül !**] az *esszévers jelentése szerint azonban* a helyzet alighanem fordított : soha nem volt akkora felelőssége a hivatottaknak, mint éppen most, a 2010-es évek mindennemű identitásukat felszámolni készülő időszakában. A mára hajdani közelmúltban, az akkoron már kézzelfoghatóan-

tapasztalható mutatja, sokkal nagyobb a veszély, mint eleddig bármikor. Nem csupán egy-egy ország illetve kontinens polgárainak jövőjéről, immáron az emberiség távlatos lét-esélyeiről van szó.

A mű, retorikai szerkezetét tekintve megállíthatatlanul hömpölygő, az avantgárd poétikai hagyományok által felkínált eszköztárat [**szerzőnkre egyéb munkáiban is jellemző módon**] következetesen, a lehetőségek-adta-végletekig-kihasználó remeklése, – majd észrevétlenül fordul át a kötet harmadik, még nagyobb volumenű, némileg hasonló retorikai struktúrák mentén szerveződő hosszúversébe, az *Update or Death* c. szövegbe.

*

Update or Death

A háromosztatú kötetet az *Update or Death* [**a globalista berendezkedés világnyelvére utalva ugyancsak angol**] - szabad(os) magyar fordításban talán - *Termelés / fejlődés vagy halál* című monumentális poéma zárja. A költői-beszélő ezúttal meglepő gesztusra szánja el magát – ironikus, ugyanakkor halálosan komoly regiszterben, a világgazdaságot uraló *érintheletlenek*, a mindenkinek és mindenkik felett rendelkező, bűneikért felelősségre nem vonható nemzetközi pénzarisztokrácia guruinak elkötelezett szószólójaként nyilatkozik meg többes szám első személyben. A verset olvashatjuk úgy, mint ezen kivételezettek proklamációját azt illetően, mit is terveznek *a világgal* - *mint olyannal* - profitjuk maximalizálása érdekében, milyen gazdasági és társadalmi átszervezések zajlanak és valósulnak a jövőben csupán azért, hogy az emberiség e nagyon szűk, amúgy is tehetős rétege további pénzforrások, erőforrások felett rendelkezessen. Ironikus kifigurázása-e ez a glóbusz pénzarisztokráciájának, esetleg inkább [**- természetesen az ironikus olvasat ettől még korántsem sikkad el -**] valamiféle költői oknyomozás, *horribile dictu*, tényfeltárás?

A szöveg helyenként vállaltan sarkít, egyszerűsít ugyan, de konkrétan rávilágít, – gyötrő igazságtalanságokkal, erkölcstelenségekkel terhelt kiszolgáltatottságban élnek a tömegek, úgy

Magyarországon, Közép- és Kelet-Európában, amint a **FÖLDÖN** mindenütt, s immár nem sok kell hozzá, hogy a féktelen kapzsiság magát a lét létét is felfalja.

Meglátásunk szerint, az egész poéma dikcióját összefoglaló passzusokat ehelyütt szerencsés idéznünk a grandiózus mesterműből :

„ ... komplexitásában áttekintve / bölcsen megfontoltuk

a visszhangot / nagy felháborodást kiváltó bűncselekmények
számának növelését / **while one hopes one's happiness is lost**
: így a majoritás nyilván követelni fogja biztonsága – reményében
a látványosabb rendőri / az erőteljesebb titkosszolgálati jelenlétet

- [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... *ha már* ... *könnye is* ... *kifogy* -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

a territóriumokat minden eszközzel megakadályozzuk
prosperáló gazdasági ágazataik független korszerűsítésében
ahogy energia / monetáris szektor / mezőgazdaság / high tech
: az említetteket sürgősséggel kivonjuk helyi – felügyeletük alól
haladéktalanul / soron kívül / prompt ellenőrzésünk alá helyezzük

- [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... *ha már* ... *könnye is* ... *kifogy* -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] –

hozzá még / ahol csak lehetséges / a humán munkaerőt
általunk gyártott robotokkal / számíterekkel helyettesítjük
megszámlálhatatlan adatbázist építünk ki / működtetünk
: **under strict secrecy !** a bűnmegelőzés – bűnüldözés
hatékonyságának fokozásával magyarázzuk a plebsznek

- [e – rős't ... vi – gyáz – za – ... (!) ...
- ... *ha már* ... *könnye is* ... *kifogy* -
: *ma* – ... – hol – nap ... : öl – ni ... (!)] – ... ”

A világ uralásán, egymás között való felosztásán, a népek feje felett afféle félistenként, a jövőt meghatározó döntések meghozatalának szándéknyilvánításán túl, a többes szám első személyben beszélő, erős hangsúlyt helyez a megtévesztés megszervezésére. Lásd: a média javarészt csupán a „ **valódit** ” mondja, jóformán kizárólag csak azt, amit a potenciális áldozatok többsége hallani akar. A lírai beszélő ama vétkesek bőrébe bújik, akiket bírál.

Felvetődik, mennyire lehet hiteles ez a társadalomfilozófiai szereplő úgy, hogy a költői beszélő azon tettesek *szájával szól*, akik amúgy komoly hangsúlyt fektetnek a hallgatásra. Helyettük tesz már-már *közvetlen vallomást*, helyettük, akik tevékenységüket / *merényeiket* a világ előtt váltig tagadják. Autentikus-e így módon a szembesítés az „ **igazat** ” feltárásának költői szándéka? Úgy gondolom, igen, a vers ereje, hitelessége, a szereplő szándékolt túlzásai ellenére sem válik kérdésessé. A szöveg nem valami zavaros összeesküvés-elméletet vagy kódos *költői víziót* fogalmaz meg, ugyanis a tárgyalt tendenciák anélkül is láthatóak a globalizálódó társadalmakban, hogy különösebb szakértelmet kívánó elmélyültséggel kellene kutakodnunk –, a referenciális olvasat lehetőségét *kerekperec* fölállalva, egyszerűen tudnivalókat közöl, – s gúnyájukba bújván, implicit módon vádolja meg a felelősöket.

Ami azt illeti, a háttér folyamatok poétikus fölvázolása mellett a szövegből kiolvasható egy, az emberiség jövőjére vonatkozó, nem éppen pozitív jóslat is, amely nem más, mint az ellenutópia klasszikus példája. Kék bolygónk *tarra zsigerelése*, a munkaerejüket éhbérbeadók tömegeinek lenullázó-elszegényítése, egzisztenciális ellehetetlenítése beláthatatlan mértékű, visszafordíthatatlan következményekkel járó kataklizmát eredményezhet. - [a *forradalmi* összeomlástól „ **világlik** majd **agyunk** ”] - Kemény költői ítélet ez, mely szerint **egyeseeknek** a pillanatnyi [**nem csekély**] pénzügyi haszon előbbre való az emberiség jövőjénél. A többes szám első személyben megnyilatkozó lírai beszélő természetesen itt is megismétli ama súlyos állítást, ezúttal pusztán más szemszögből, a korábban egyes szám első személyben megnevezett *érintheetlenek* saját nézőpontját mímelve, hogy aki a globalizációs folyamatok vagy a versben megjelöltek érdekeinek útjába áll bármilyen módon is, azt *elsőben* megkísérlik szelíden korrumpálni, amennyiben pedig az egyéb, felemlített módszerek sem győzik meg, s *nem hajlik a jó szóra*, ellehetetlenítik és / vagy végérvényesen eltüntetik az útból.

Bizony a záró-sorok a legijesztőbbek és legkíméletlenebbek :

„ **furthermore !** / akik nem feltétlen odaadással szolgálják érdekeinket
veszélyeztetik az uzsoracivilizációs think tank WORLDGOVERNMENT kialakítását

„ *que le coeur de l'homme est creux et plein d'ordure* ”

: megkíséreljük korrumpálni / **másodjára** / megbélyegezzük – megalázzuk
ám ha próbálkozásaink mégsem visznek sikerre / kevésnek bizonyulnak

: „ **mop life up as fast as it dribbles away** ” „

Bíró József pontosan tudja, mit miért és hogyan ír le, – az alkalmankénti direkt költői nagyítások, majd leegyszerűsítések, sohasem öncélúak. Esetünkben hathatósan járulnak hozzá, hogy még nagyobb, az olvasó által várhatónál átütőbb nyelvi-esztétikai erővel és erudícióval *mondassék ki az igazság* a maga szomorú, – borzalmas valójában.

*

Összegző megjegyzések

A szöveghármasság teljes retorikai kört ír le, – Bíró József költői beszélője alaposan, részleteiben elemzi, pontról pontra tapogatja ki a globalizációs direktívák veszélyzónáit, kíméletlenül rámutat a rendszer(*ek*) mögött meghúzódó haszonérdek(*ek*)re. Mindezeket túl élethűen *lefesti*, a mindenkor olvasó elé tárja, mi zajlik, mi következhet, mi fog bekövetkezni, ha és amennyiben e *programot* nem váltják ki, s meg nem változtatják gyökeresen az egészen közeli jövőben.

Ez hát a paravánok mögötti, a minden látható dolgok háttérében meghúzódó (árnyék)világ. Ez **az**, ami mindent és mindenkit bábuként mozgat *posztmodern* korunkban.

A *Backstage*-kötet jelentősége, újdonsága abban áll, hogy egyáltalán nem veszi figyelembe a kortárs magyar irodalmi trendeket, nem akar megfelelni semmiféle elvárásnak, – nem is teszi. Miként azt már a bevezetőben megjegyeztük, jóval túlmutat a jelen közéleti-politikai költészeti megnyilvánulásain **is**, - (elég, ha példának okáért Erdős Virág, Kemény István vagy Térey János némileg hasonló tematikájú, a közelmúltban megjelent verseire, illetve köteteire gondolunk) - hiszen közel sem csupán napjaink magyar viszonyairól gondolkodik, leírva-bírálvá azokat. Messzemenően egyetemesebb és grandiózusabb, az egész emberiségre reátestált újcivilizáció triviális visszasságait elemzi, rámutatván azok tűrhetetlen mivoltára. Vizsgálja az inspirációkat, a *nemtelen* rendszer háttérfolyamatait. Nem csupán

deskriptív módon közöl tényeket, de figyelmeztet is. Számos szöveghelyen fenntartja az esetenkénti referenciális olvasatok lehetőségét, – továbbá, mintegy *meta-irodalmi* nézőpontból még arra is reflektál, mi végre -, hogy mesterségesen háttérbeszorítottá lett a képviseleti-közéleti művészi megszólalási mód. Milyen okok, célirányos érdekek áll(hat)nak a háttérben, hogy ezt a jeles hagyományai okán, ismerhetően sok évezredes magatartásformát direkt elavultnak, érvénytelennek, marginálisnak aposztrofálják. Rámutat az *írástudók* - [Julien Benda után nevezzük Őket továbbra is így] - felelősségére, amely nemhogy megszűnt volna létezni, nemhogy okafogyottá vált volna, hanem sokkal irdatlanabb teher nehezedik a vállukra, mint valaha, akár belátják, akár a homokba dugják a fejüket, netán korrumpálódnak, és *bölcsen* hallgatnak arról, amiről hivatásbeli szent kötelességük lenne mindegyre többször és többet *nyilatkozniuk*.

Így aztán empirikus tudásunk birtokában, teljes bizonyossággal, óvatoskodás, kertelés nélkül, tárgyyszerűen, tárgyilagosan (!) megállapíthatjuk, Bíró József költészete minden egyes tekintetben jelentősen, látványosan felülmúlja a fentebb említett, *suta mozdulataikért is* kalapot lengetve, harsány csinnadrattával ünnevelt, ünnepelendő költők teljesítményeit.

Csak erősen remélhetjük, hogy e három nagy volumenű, – a mindünket körülölő, látszólag megfoghatatlan / megnevezhetetlen háttérfolyamatokra reflektáló, ugyanakkor a totális, teljes összeomlást megelőzendő, a nyilvánvalóan-közelítő tragikus beteljesedésre figyelmeztető költői proklamációként és analitikus igénnyel megírt, poétikus elemzéseként olvasható szövegeknek még lesz folytatása Bíró József, a magyar (neo)-avantgárd költészet kiválósága részéről, hiszen oly’ korban élünk, melyben az ilyes gondolkodói, művészi megszólalások explicit valóságreflexiója egyre szükségszerűbbé, mindinkább elkerülhetlenné válik.

A történelem mögöttes tartományai – akkor és most?

Értelmező bekezdések Bíró József *PAX VOBIS ... PAX VOBISCUM* című verséhez

BÍRÓ JÓZSEF

PAX VOBIS ... PAX VOBISCUM

- az 1956os forradalom és szabadságharc mártírjainak emlékére -

röptet ... a szél ... kócpihéket
 ... - *jegenyék csúcs – magasában* - ...
 festek egünkre – ... – álomi – kéket
 ... s - *átkelni* - ... csónakot ... százat ...

cellája mélyén kushad ... a **NYÁR**
 ... áristomában ... az **ŐSZ** is ...
EGYIKNEK ... - *megváltó* - golyó – halál
 ... **MÁSIKNAK** ... bitófa ... (- *kőrís* -) ...

lelövetettek – ... – felkötöttek
 ... – : jeltelen – sírjaik ... *sírnak* ...

s **ti** ! ... ha 'kik gyertyát gyújtani mertek ! ?
 ... – : ... *hány arca van még* ... a ... *kínnak* ... ?

(1986)

Bíró József **PAX VOBIS ... PAX VOBISCUM - Béke nektek ... béke veletek** - című verse a kortárs magyar közéleti költészet lenyűgöző, páratlan gyöngyszeme. Habár a szöveg 1986ban, az 1956os forradalom és szabadságharc harmincadik évfordulójának alkalmára íródott, az elmúlt huszonegynéhány év nem erodálta, erejéből, aktualitásából mit sem veszített.

A vers nyitóstrófája első olvasásra látszólag nosztalgikus-idillikus képsort tár az olvasó elé, habár a *kócpihék* víziója a jegenyefák *csúcsmagasában* értelmezhető akár borús előjelként is – talán éppen az akasztásokhoz használt kötelek szösz-maradványait fújja a szél, a jegenyék pedig nem mások, mint akasztófák. Ez azonban nem egyértelműsíthető, így az interpretáció a mindenkori befogadóra hárul. A hihetetlenül tömör két kezdősor után szólal meg a lírai beszélő egyes szám első személyben: *álomi – kéket* fest az égboltra, és *csónakokat*, az átkeléshez. Álomszerű kékség tételeződik a sötétlő (?) égbolt ellenpontjaként – itt maga a költői beszélő lép fel a tények / képek megváltoztatásának intenciójával. A csónakok nyilván

a túlvilágra való (csendes) átkelés eszközei. A lírai beszélő kegyeletet gyakorolván lép be ezen sejtelmes, békés, második-harmadik látra azonban baljósan tárulkozó létképbe – felülbírálja az áldozatok felett kimondott ediktumot, s afféle szentségtörő gesztussal, nem várt teremtcselekedettel megadja nekik a már rég' kijáró végtisztességet. Mintegy rehabilitálja őket. Megváltoztatja az előre kitervelt ítéletek gyalázata nyomán haragját mutató égszint, s metaforikusan rendelkezésükre bocsátja a túlvilágra, a mennybe lehető átkelés szimbolikus eszközeit. A *száz csónak* megjelenítése tehát *tovább sűríti az atmoszférát* – tömeges kivégzéseket, tomboló vérengzéseket sejtet, ám a prédául dobottak, mert másként nem, hát a költői beszéd teremtőereje révén részesül(het)nek *az idéző-gyász méltóságában*.

Ha egyszerű referenciális olvasatra teszünk kísérletet, mondhatnánk talán kissé banálisan, hogy az 1956os forradalom és szabadságharc mártírhalált halt hőseiről van szó már a vers első strófájában is, hiszen a költő programszerűen kinyilatkoztatja, hogy művét nem titkoltan a forradalom harmincadik évfordulójára írta. Igen, ez az értelmezés természetesen helytálló a maga szintjén, de meglehetősen keveset mondana a vers, ha az interpretációs lehetőségek ennyiben kimerülnének. Azonban sokkal összetettebb, mélyebb üzenettel van dolgunk. Nem beszélve arról, evidensen más konnotációkat hordozott e vers a keletkezése idején, 1986ban, és attól részben eltérő, további fontos másodlagosságokat is *magáénak könyvelhet el* a rendszerváltozás (?) utáni értelmezési horizontban, immáron évtizedekkel a megírását követően.

Azonban -,hogyan elmélyülhessenek az interpretációs lehetőségek, eme felvezetés után most lépünk tovább, s vizsgáljuk meg, gondoljuk át, *fejtsük fel* a második versszak mondandóit.

Az antropomorfizált, valamint tipográfiaiailag is kiemelt toposzok, a **NYÁR** és az **ŐSZ** stílszerűen *cellában és áristomban kushadnak* – az egyiknek *golyó* – *halál* jut, a másiknak pedig *bitófa* ... (- *kőrís* -). A halál ez esetben, nem meglepő módon : megváltás. Bíró József költői beszélője nem magyarázza túl a dolgokat. Éppen annyit mond, amennyit kell. Két antropomorfizált évszak, két egyszerű költői toposz, a virágzást, újrakezdést, ifjúságot, reményt, kiteljesedést ígérő **NYÁR** és a lassú elmúlást, hanyatlást, befejezést, de legalábbis a folyamatok megnyugvását, lelassulását sugárzó **ŐSZ**, – *mindketten* halálra ítéltettek, és cellájuk mélyén várják a diktatúrákra (és persze a világtörténelemben tulajdonképp általánosan) oly jellemző két sztereotip kivégzési módszert, a kötelelet és a golyót. És ehelyütt vonatkoztassunk el attól a referenciális olvasatot sejtető egyszerű tényről, hogy az 1956os forradalmat történelmi ismereteink alapján köztudottan az ifjúság (**NYÁR**) robbantotta ki, az események ideje pedig októberre (**ŐSZ**) esett. Szó van erről is, hiszen a vers semmit sem

véletlenül avagy taláalomra közöl velünk, természetesen a referenciális olvasat primer szintje ezúttal, amint másutt szintén, igaznak bizonyul. A szöveg mélyebb struktúrájában azonban szó van valami másról is: a két *véglet*, nem csupán két, a pőreségig egyszerű és elcsépelt toposz, de a generációk, nemes egyszerűséggel a fiatalok és öregek megtestesítője. Egy általánosabb, egyetemesebb szinten a szöveg antropomorfizált toposzai arra utalnak, a történelmi traumák terheinek elviselése nem csupán egyetlen nemzedék kitüntetett sajátja, – nem kizárólag egyetlen korosztály életétére, világlátására nyomja rá bélyegét, amiképpen az 1956-os forradalom bukása sem, *feldolgozni* pedig máig napig sem sikerült. Történeti perspektívából szemlélve a dolgokat, 1986-ban hangsúlyozottan más volt a helyzet, mint mostanság, – ám máig jellemző a teljességigénnyel kibeszélhetetlenség, ugyanakkor a történelmi emlékezet kipusztíthatatlansága és a még közöttünk élő hősök példája továbbra is aktuálissá tesz a hiteles megszólalásokat, kitörölhetetlenül a kollektív memóriába vésve azokat. A mártírium abszurd módon megváltásként értelmeződhet, ugyanis a forradalom leverésénél talán még súlyosabb történelmi tapasztalat volt, ahogyan a diktatúra évtizedei alatt torzítottak, hamisítottak, hazudtak. A vers történelem-olvasatában groteszk módon *jobban járt*, aki a harcokban, vagy akár később, halálraítéltként lelte végzetét, mint aki túlélte az üldöztetést, s idővel fogságából szabadulván, élete végéig arra kényszerítettett, hogy másként lássa, értelmezze a személyesen megélt történelem adott helyen és időben igencsak világos összefüggésrendszerben értelmezhető eseményeit, ellentmondjon tapasztalatainak, emlékeinek. Többnyire csak azok maradtak, azok maradhattak makulátlanul *tiszták* és a teljes rehabilitációra érdemesek, akik meghaltak mindazért, amiben sokmilliónyián őszintén hittek.

Égre kiáltó bűn a forradalom és szabadságharc résztvevőit halálba hajszolók bűne, de nem elhanyagolandó azok *sara* sem, akik több mint harminc éven átívelően meghamisították a magyar történelmet, közönséges hazugságok elfogadására, el nem követett, meg nem esett cselekedetek bevallására kényszerítettek embereket. Mit sem számított az igazság, minden azon múlt, milyen megvilágításba kell helyezettessenek a történelem *tényei*. Természetesen egy percig sem kérdéses, ki(k)nek a kezében futottak össze a korabeli tömegtájékoztatás, továbbá az informális *tájékoztatás* pártállami szálai.

Olvastomban a vers a forradalom (külső segítséggel való) leverésén túl, az arról, mint nemzeti tragédiáról való pusztá megemlékezésen is túl, erre a sokkal nagyobb szabású, ördögibb, befogadhatatlanabb tény-konglomerátumra is felhívja a figyelmet, s ez a több, mint emberöltőnyi időt meghatározó hazugságáradat, s az olajozottan működő diktatúragépezet óriási roncsolást végzett a kollektív emlékezetben. Végére, nem pusztán az elítéltek egyéni

sorsáról van tehát szó e pár veretes lírai sorban, – hanem arról hasonlóképpen, miként vették el a magyarságtól hősi halottai nyílt gyászolhatóságának esélyét.

Ezt az értelmezési lehetőséget – a legsúlyosabb szavakkal, mesteri költői fokozással – megítélésem szerint éppen a vers harmadik egysége, az utolsó négy sor tematizálja és konkretizálja. Vessünk hát *elidőző pillantást* a záró sorokra is, a lehető legközelebbről.

Meggyilkolt emberek jeltelen sírjai. Ha ismételten a referenciális olvasatot szeretnénk először játékba hozni, hogy *rajta túl* mélyebb értelmet is feltárhassunk a szövegben, nos, közhelynek számító tudásként említhetjük, hogy a politikai okokból kivégzettek holttestét a kommunista diktatúra évtizedei alatt általában jelöletlen tömegsírokba temették. A *jeltelen sírok*, az áldozatok sírjai még évtizedek múltán is *sírnak*, azaz nem hagyják felejtetni a tragédiát, éberen, ébren tartják az esendő emlékezetet. Az utolsó előtti sor ugyanakkor (s itt mindenképpen hangsúlyoznunk kell a keletkezés idejét: 1986) váratlan fordulatot tartogat. A költői beszélő egyszer csak szinte dühkitörésszerű aposztrofával él – megszólítja azokat, akik *gyertyát gyújtani sem mertek* a jeltelen sírokban nyugvókért. „*ti !*” – ennyit tudunk meg *róluk*, az aposztrofénak nincsenek ennél konkrétabb címzettjei, referenciája. A névmás feloldása az olvasó feladata.

1986-ban, a forradalom harmincadik évfordulójának idején, s a jól érzékelhetően agonizáló rendszer számított óráiban ugyan nagyon óvatosan, de már lehetett szót ejteni és emlékezni az úgynevezett *ellenforradalomról*, s kezdtek feltűnni, előrukkolni, akik a lehető változások előszelét megorrontva, az életüket eladdig meghatározó elveiket megtagadva, a diktatúrában vállalt szerepüket teljességgel semmisnek tekintve, szégyentelenül, gátlás nélkül, arcátlanul beálltak az emlékezők, *ad absurdum* a túlélő forradalmárok sorába.

Így aztán a rendszerváltozás hajnalán (itt bizony elengedhetetlenné válik a referenciális olvasat) hirtelen és gyanús mértékben megsaporodtak 1956 tisztelői, önkéntes örökösei, az eladdig különös módon sosem látott harcos hősök. Nekik, a jól megfontolt érdekeiktől vezérelten szentségtelenítőknak-álcásoknak adresszáltatik hát az indulatos, jogos számonkérés, egyúttal rezignált megszólítás. S ez az a sor, amely olvasatom szerint a vers keletkezésének huszonhét éves távlatából is kivételes átütőerőt, óriási aktualitást ad a szövegnek. E vers időket átívelőn *beszél* azokhoz, akiket már *akkor is* megszólított, – hiszen a 2010-es évek Magyarországon is itt járnak közöttünk *az affélék, régi motorosok*, akik az 1956-os forradalom és szabadságharc minden tekintetben való részeseinek, letéteményeseinek, rehabilitálóinak, újra-értékelőinek kiáltják ki magukat azzal párhuzamosan, hogy a hiteles tanúk, túlélők egyre kevesebben vannak, a vitathatatlan tények pedig mindinkább megfakulnak az emlékezések vásznán.

Bíró József verse a tisztán-láttatás és tiszteletadás igényén túl arra is figyelmeztet, hogy akár konkrétan 1956, de más sorsfordító események is, általánosságban mindig és mindenütt eszközzé tehetőek, hogy **az egyesek** a közösségekre kéretlenül ráterhelhessék privát érdekeiket, így legitimálván azokat. Ha illusztrálni szeretnénk a dolgot, elegendő csupán a 2006os hazai, igencsak ellentmondásos, az azóta is heves kirohanások által övezett utcai zavargásokra utalnunk és a rendőrség vitatott, brutális fellépésére gondolunk. No és persze arra, milyen politikai *alakulatok*, milyen ideológiai elveket vallók próbálták meg mindenáron párhuzamba állítani, az egyébként pont a forradalom ötvenedik évfordulóján elharapódzó zavargásokat magával 1956 szellemiségével.

A költői beszélő, verse utolsó sorában joggal teszi fel tehát a súlyos, viszontválaszra persze számot nem tartó kérdést: ***hány arca van még a kinnak ?*** Azaz: nem elég, hogy anno az események úgy alakultak, ahogyan, s nem elég teherterhelés az emlékezés kínja, fájdalma sem? ... – *stb.* Azonban amikor valahára valami aprócska esély mutatkozott a (valós) történések és az áldozatok rehabilitációjára, egyesek ([nem is oly kevesek) számára a már megszokott természetességgel, egyértelműen előbbre sorolódott a múlt nyilvánvalóan érdekorientált manipulálása? Bíró József verse egyebek mellett ezt a kérdést is felvetette 1986ban, a rendszerváltoztatást megelőző időszakban, akkoriban persze paradox módon még mit sem lehetett látni a húsz-harminc év múltán elkövetkező jövőből. Eredeti intenciója (kérdés marad persze, szerencsés-e a szerzői intenciót bevonni az interpretációba, főleg ilyen, viszonylag nagy időbeli távlatból?) szerint a szöveg minden bizonnyal *emlékezni* akart *akkor és ott*, amikor a hatalom korlátozta mértékig, ám végre lehetőség adódott legalább főt hajtani, s csak másodsorban utalt azokra, akik már *akkor és ott* is a maguk kényére formálták, alakították a közelmúlt történelmét, mondjuk így, már akkor is „*sajátosan értelmezvén azt*”. Majd’ harminc év nagy változásokkal (?) teli távlatában, a mindössze tizenkét soros vers mégis jóval (már-már profetikusan) túlmutat a keletkezés idejének textuális önmagán.

„ ***hány arca van még a kinnak ?*** ” – vetődik fel a kérdés *itt és most*, 2013ban, Magyarországon. Bíró József **PAX VOBIS ... PAX VOBISCUM** című verse nem csupán merész megemlékezés-poéma az 1956os forradalom mártírjairól a rendszerváltás előtti esztendőkből, jól kimutathatóan nagyságrendekkel több annál. Kíméletlen kordokumentum, kérlelhetetlen őszinteséggel megszólaló költői (elő-)jegyzet az úgynevezett rendszerváltozás margóján, s érvényessége máig töretlen. Sőt, látva a történelmi emlékezet hasadásait, kopásait, torzulásait és alkalmankénti tudatos (*el*)torzításait, illetve, az éppenséggel dokumentált, dokumentumokkal egyértelműsített események *sajátos (újra)*értelmezéseit, pillanatnyi, kérészerű előnyökre konvertálását, a vers utolsó sorai, az érc-kemény aposztrofé és a

megválaszolatlan-megválaszolhatatlan végső kérdés, bizonynyal mondhatjuk, talán fájóbb aktualitásokat hordoznak napjainkban, mint ...

Úgy *szólani* valamiről, egy a megírás időpontjában elementárisabbnak tűnő, tiltott, látszólag élesebb aktualitást feltételező *témáról*, hogy a szöveget sokkolóan-súlyosabb, erőteljesebb jelentések gazdagítják a keletkezés filológiai tényét követően évtizedekkel, mint akár annak előtte, ez mindenképpen igen jelentős művészi teljesítmény. Tehát elemzői felelősséggel kimondhatjuk, az egyetemesség költői igényét mértékül állító, s egyúttal azt önreferenciális módon be is teljesítő irodalmi műről van szó.

Bíró József, a magyar neo-avantgárd poézis kimagasló alkotója. Észrevételem szerint ez az egyik legpontosabb, legszigorúbb, legátütőbb, hatalmas erővel visszhangzó *szövege*, amely évtizedekkel születését követően is teljes joggal formál igényt arra, hogy a 2010-es években reneszánszát élő magyar (politikai-)közéleti költészet kiemelkedő alkotásaként olvassuk.

IRODALOM

BAÁN Tibor, *Bíró József: Szájjár*, Pannon Tükör, 1999/1, 79.

BAÁN Tibor, *Bevezetés Bíró József költészetébe. A hatvenéves Bíró József köszöntése.* (előadás, kéziratban)

BAKONYI István: *Bíró József: Térérzés*, Dunatáj, 1988/4, 73-74.

CSÜRÖS Miklós, *Nagy(on) fontos (Bíró József: Kisfontos)*, Palócföld, 2013/1, 93-95.

CSÜRÖS Miklós, *Bíró József: Trakta – Asia*, Műhely, 2006/2, 77-78.

GYIMESI László, *Három különleges fogás bíró József konyhájából: Bíró József: Trakta*, Ezredvég, 2005/2, 116-118.

KÁNTÁS Balázs, *A paradigmák fölé emelkedő költő, aki néven nevezi a dolgokat (Bíró József Kisfontos című verseskötetéről)*, Vár Ucca, 2012/2, 101-108.

KELE FODOR Ákos, *Figura Tematologica (Bíró József: Halálom halála)*, Eső, 2009/4.

SZEPES Erika, *Avantgárd szintetizáló humanizmus : (Bíró József Trakta és Asia című köteteiről)*, Eső, 2005/4, 78-94.

SZEPES Erika, *A szenvedés méltósága (Bíró József: Tükörmágia)*, Műhely, 2007/2, 78-81.